

Świętość i wolność – nowe wyzwania dla współczesnych chrześcijan. Kleryk Sługa Boży Alfons Mańka OMI wśród kleryków–męczenników II wojny światowej. Red. P. Jabłońska. Warszawa 2022
(ss. 207, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie)

Holiness and freedom – new challenges for modern Christians. Servant of God seminarian Alphonse Mańka OMI among the seminarians-martyrs of World War II

JAROSŁAW RÓŻAŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie,
Wydział Teologiczny, Polska
ORCID 0000-0002-1678-2487

Abstrakt: Przedmiotem badawczym recenzowanej monografii jest fenomen świętości jako droga do prawdziwej wolności człowieka w optyce nowych wyzwań rysujących się przed współczesnym chrześcijaninem. W sposób szczególny rozpatrywany jest przypadek życia i śmierci kleryka Alfonsa Mańki OMI, męczennika II wojny światowej. Autorzy monografii próbują znaleźć odpowiedź jakie czynniki (metody wychowania) mają wpływ na ukształtowanie się dojrzałej postawy wiary, zdolnej przetrwać cierpienie spowodowane prześladowaniem. W tym celu potrzeba wielowymiarowego, interdyscyplinarnego modelu wychowania w seminariach duchownych w Polsce. Do jego wdrażania potrzebne jest stworzenie klimatu dojrzwania powołania kapłańskiego czy też zakonnego w domu rodzinnym. Ważne jest także ukazanie tej drogi życia w jej szerokim kontekście, w tym w kontekście prześladowań religijnych.

Słowa kluczowe: świętość; męczeństwo; wolność religijna; wychowanie; Alfons Mańka OMI

Abstract: The research topic of the reviewed monograph is the phenomenon of holiness as a path to true human freedom in the context of the new challenges confronting the modern Christian. The life and death of the seminarian Alphonse Mańka OMI, a martyr of World War II, is examined in particular. The authors of the monograph attempt to address the question of what factors (methods of upbringing) impact the formation of a mature attitude of faith, capable of overcoming the suffering caused by persecution. A multifaceted, interdisciplinary educational paradigm is required at Polish seminaries for this goal. In order for it to be implemented, it is vital to develop an environment in the family home for the maturation of a priestly or religious vocation. It is also important to show this path of life in its broader context, which includes religious persecution.

Keywords: sanctity; martyrdom; religious freedom; education; Alphonse Mańka OMI

Książka *Świętość i wolność — nowe wyzwania dla współczesnych chrześcijan. Kleryk Sługa Boży Alfons Mańka OMI wśród kleryków–męczenników II wojny światowej* pod redakcją Pauliny Jabłońskiej, wydana przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz Uniwersyteckie Centrum Badań Wolności Religijnej Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie jest publikacją przedstawiającą

sylwetki młodych ludzi, którzy odkryli w sobie powołanie do kapłaństwa, ale przyszło im je realizować w bardzo trudnych okolicznościach. Działania wojenne, przymusowa praca, obozy zagłady, to wszystko stworzyło kontekst ich życia. Mimo skrajnie trudnych okoliczności wykazywali się niezwykle siłą ducha. To, co widać wyraźnie w ich zapiskach, listach, świadectwach na ich temat, to właśnie duchowy wymiar postrzegania formacji, samego kapłaństwa, a szerzej, wspólnoty Kościoła. Wydaje się być to świadectwo niezwykle cenne, szczególnie w świetle tego, co dzieje się dzisiaj we wspólnocie Kościoła. Świadectwo męczenników każdego czasu, spojrzenie na ludzi działających w sposób heroiczny, za każdym razem prowadzi bowiem do tego samego pytania, które towarzyszyło prześladowcom pierwszych chrześcijan w Cesarstwie Rzymskim: „skąd oni to mają?”. To otwiera człowieka na szukanie odpowiedzi innych niż te, które można odnaleźć w materialnym świecie (s. 8).

Układ tekstów nie jest przypadkowy. W zamyśle redaktorki leżało, by całość otwierały teksty najbardziej ogólne, przybliżające formację i specyfikę środowiska kleryckiego jako takiego, by następnie można było przejść do wprowadzenia w trudne doświadczenia kleryków–męczenników drugiej wojny światowej i ostatecznie skupić się na życiu i męczeństwie kleryka Alfonsa Mańki OMI, tytułowego w niniejszym opracowaniu męczennika.

W pierwszym rozdziale ks. prof. dr hab. Jan Krzysztof Miczyński z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II ukazuje specyfikę wspólnoty seminaryjnej, mając za podstawę do swej analizy zwłaszcza dokument Kongregacji ds. Duchowieństwa: *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* z dnia 8 grudnia 2016 r., jak i dokumenty wykonawcze Konferencji Episkopatu Polski. Jego refleksja obejmuje także trwającą obecnie dyskusję na temat właściwego modelu seminarium – adekwatnego do współczesnych wyzwań, przed którymi staje dzisiaj Kościół. W tym kontekście stawia on istotne pytania badawcze: co decyduje o tożsamości kleryków oraz ich odrębności? Jakie rzeczywistości, stojące względem siebie w opozycji, przychodzi im łączyć? Wobec których stają w sprzeczności i jak powinni kierować się radykalizmem ewangelicznym? Kończąc tekst, autor podkreśla, iż

środowisko seminaryjne winno mieć świadomość, że misją kapłana nie jest zgadzać się ze wszystkim, ale przychodzi sprzeciwiać się złu, konfrontować się w walce o godność człowieka i jego życie wieczne, przeciw „pierzwiastkom duchowym zła na wyżynach niebieskich” (Ef 6,12). Ważne jest to, by czynił to na wzór Chrystusa – z miłości do Boga i do ludzi. Zatem specyfiką środowiska seminaryjnego jest również uczenie się gotowości na przyjmowanie cierpienia, rozumienia go jako dodatkowej łaski i pokonywania go mocą Zbawiciela (s. 24–25).

W drugim rozdziale ks. prof. dr hab. Marek Tatar z Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie prezentuje *Model formacji ku dojrzałej duchowości* starający się uwzględnić całokształt procesów dokonujących się w człowieku. Szczególną uwagę zwraca on na problematykę dotyczącą rozwoju duchowego w kontekście współczesnych wyzwań antropologiczno-cywilizacyjnych. Wynika to – jak podkreśla autor – z dzisiejszych skrajnie redukcjonistycznych tendencji wobec człowieka oraz jego relacji w stosunku do świata ożywionego i nieożywionego. Kończąc niezwykle interesującą analizę, autor podkreśla, iż wiek dorosłości powinien cechować się przekraczaniem własnego „ja” ku Bogu.

Jest to oparta na łasce autotranscendencja, która nie zatrzymuje się jedynie na poziomie poznawania dowodów, argumentów, racjonalnego przeniknięcia do świadectwa Boga. Ten okres charakteryzuje rezygnacja z indywidualistycznego postrzegania Jego obrazu z jednoczesnym wyjściem ku Niemu w akcie wiary przenikniętym miłością. Szczególnie istotne staje się odkrywanie miłości przy jednoczesnym poznawaniu prawdy o sobie (s. 46).

Spostrzeżenia autora są bardzo wymowne w kontekście tej właśnie publikacji.

Trzeci rozdział jest autorstwa o. prof. Jerzego Wiesława Gogoli OCD z Karmelitańskiego Instytutu Duchowości w Krakowie, a nosi tytuł *Każdy czas jest dobry na świętość*. Autor uwypukla nim ponadczasowość wymogu życia świętego. W realizacji świętości występuje jednak także element zmienny: uwarunkowania historyczne, wrogie lub sprzyjające chrześcijaństwu, przemiany w społeczeństwie i w Kościele. Autor z wielką kompetencją odwołuje się do dokumentów Kościoła, zwłaszcza do współczesnych odnoszących się do świętości chrześcijanina.

Autorem czwartego rozdziału jest o. Robert Wawrzeniecki OMI z Instytutu Mazenodianum. Jego tekst *Miejsca męczeństwa polskich kleryków podczas II wojny światowej* jest bardzo obszerny i dobrze udokumentowany źródłowo. Według autora Niemcy *in odium fidei* więzili i represjonowali około 470 kle-

ryków, z czego 149 zmarło lub zostało zamordowanych. Ich męczeństwo dokonało się w obozach koncentracyjnych, publicznych egzekucjach, łagrach. Byli również ofiarami nalotów i działań wojennych, powstania warszawskiego itp. Wobec tak rozległego pola badawczego autor skupił się na klerykach zamęczonych w niemieckich, nazistowskich obozach koncentracyjnych. Tekst ten jest zarazem rzetelny, jak i wzbogacony o osobiste refleksje.

Kolejny rozdział, tym razem autorstwa o. Józefa Nieślonego OMI, prezentuje biogram kleryka A. Mańki: *Fr. Alfons Mańka OMI (1917–1941) – biogram*, otwierając serię tekstów poświęconych życiu i męczeństwu tytułowego kleryka. Biogram bazuje na źródłach archiwalnych.

W następnym rozdziale *Dom rodzinny miejscem kształtowania świętych – dojrzewanie powołania zakonnego Alfonsa Mańki* o. Lucjan Osiecki OMI omawia środowisko rodzinne, w którym wzrastał kleryk A. Mańka. Dom, w którym się wychował, znajdował się w wiosce Lisowice koło Lublińca. Teren ten należał wówczas do Polski. We wspomnieniach kleryka zachowała się relacja o prostocie życia i pobożności jego rodziny, jak również o panującej w domu patriotycznej atmosferze.

Kolejny rozdział „*In odium fidei*”: *kleryk A. Mańka OMI zamęczony przez Niemców z nienawiści do wiary* także jest autorstwa wspomnianego wcześniej o. Roberta Wawrzenieckiego OMI z Instytutu Mazenodianum, a cechuje się i w tym przypadku bardzo solidnym warsztatem źródłowym. W tekście tym autor skupia się na ukazaniu męczeństwa kleryka A. Mańki, wychodząc od przybliżenia kryteriów bycia męczennikiem w Kościele katolickim. Następnie prezentuje drogę życia duchowego tego kleryka, prowadzącą go do męczeństwa: jego środowisko rodzinne, seminaryjne, a następnie poszczególne etapy męczeństwa. W zakończeniu autor następująco wypowiada się o kleryku A. Mańce:

W warunkach obozowych, przyjmując w duchu wiary spotykające go doświadczenia i cierpienia jako realizację w jego życiu Bożej woli, był człowiekiem niezniewolonym tym, co zewnętrzne, ale człowiekiem wolnym w całej pełni, gdyż nie dał się zniewolić wewnętrznie („nie odgrażał się, nie szukał zemsty, nie rozpaczał”) i duchowo wyrósł na świadka, *martyra*, męczennika. Była to droga powolnego umierania w obozie jako droga dobrowolnego przyjęcia śmierci za wiarę w Chrystusa i z miłości do Niego (s. 175).

W następnym rozdziale, zatytułowanym „*Dzienniczek duchowy*” *Alfonsa Mańki OMI inspiracją w tworzeniu konferencji ascetycznej zaadresowanej do alumnów wyższego seminarium duchownego*, o. dr Łukasz Krauze OMI przedstawia postawę życiową tego kleryka jako uniwersalny paradygmat dla

chrześcijan, zwłaszcza dla tych, którzy wkroczyli na drogę formacji kapłańskiej. Według autora wzorzec osobowy kleryka A. Mańki może stać się dla nich twórczą inspiracją, zwłaszcza że pozostawił on po sobie *Dzienniczek duchowy* – zapiski, w których zawarł swoje doświadczenie Boga. Zdaniem autora, ten klerycki *Dzienniczek* stanowi wartościową propozycję dla ojców duchownych, wychowawców, prefektów wyższych seminariów duchownych.

Jest wiarygodnym, chrystocentrycznym wsparciem pomocnym w konstruowaniu konferencji ascetycznej zaadresowanej dla alumnów. Cnoty wzorcowe dla młodych mężczyzn przed niemal stu laty nie straciły na wartości. Podobnie aktualna jest tęsknota za świętością. Warto zatem korzystać z tego źródła. Może okazać się solidną inspiracją w drodze do kreatywnych rozwiązań w przepowiadaniu formacyjnym (s. 192).

Ostatni rozdział przedstawionej do recenzji książki to wybór tekstów z *Dzienniczka duchowego* kleryka A. Mańki, dokonany przez o. Leona Nieściora OMI, a przygotowany w taki sposób, by ukazać kształtowanie się ducha ofiary w życiu kleryka A. Mańki („*Dzienniczek duchowy*” kleryka *Alfonso Mańki świadectwem kształtowania się u autora ducha ofiary*). W związku ze swoim charakterem rozdział ten różni się od pozostałych, lecz wydaje się pożyteczny w przyjętej koncepcji książki.

Przedstawione w niniejszej książce teksty to cenne opracowania i przyczynki do mało znanej karty historii męczeństwa kleryków polskich podczas okupacji hitlerowskiej, zwłaszcza kandydata na ołtarze – kleryka A. Mańki. Z pewnością ta skromna książka może okazać się przydatna wielu badaczom zajmującym się drugą wojną światową, a także formatorom i klerykom w seminariach duchownych. Porusza o wiele poważniejszy problem: prawo do nieprzymuszania do działania wbrew własnemu sumieniu. To prawo pozostaje w głębokiej harmonii z chrześcijańskim przekonaniem, że przynależność religijna jest zasadniczo określona przez postawę – wiarę – która ze swej natury musi być wolna. Ten chrześcijański nacisk na niezbędną wolność aktu wiary odegrał zapewne ważną rolę w historycznym procesie emancypacji jednostki.

Zarówno tytuł, jak i podtytuł książki jasno wskazują na jej cel, podkreślając, że klerycy–męczennicy, a zwłaszcza A. Mańka, mogą być nie tylko wzorami dla innych alumnów, lecz także – dzięki kompleksowemu spojrzeniu na ich życie i męczeństwo – wpływać współcześnie na metody formacji seminaryjnej. Jednocześnie mamy tutaj do czynienia z uwypukleniem potrzeby przygotowania na sytuacje, w których prawa człowieka – w tym do wolności religijnej – są brutalnie łamane przez akty przemocy, terroryzmu i walki zbrojnej.

W założeniu prezentowane teksty powinny dostarczyć odpowiedzi na pytanie o czynniki (metody wychowania) wpływające na ukształtowanie się dojrzałej postawy wiary, zdolnej przetrwać cierpienie spowodowane prześladowaniem. Nie ulega wątpliwości, że kleryk A. Mańka może stanowić inspirację do tego typu poszukiwań, gdyż był on człowiekiem niezwykle odważnym, bezkompromisowym. Nie ugiął się przed swoimi prześladowcami, czerpiąc siłę z wiary. Świadectwo męczenników jest zawsze jakimś wyzwaniem – prowokuje, zmusza do zastanowienia. Ktoś, kto woli raczej oddać życie niż sprzeniewierzyć się głosowi własnego sumienia, może budzić podziw albo nienawiść, ale z pewnością nie można wobec takiego człowieka przejść obojętnie.

Autorzy tekstów są świadomi, iż samo opisanie wielowymiarowego, interdyscyplinarnego modelu wychowania w seminariach duchownych w Polsce słusznie jawi się jako niewystarczające. Do jego wdrażania niezbędne jest stworzenie klimatu dojrzewania powołania kapłańskiego czy zakonnego w domu rodzinnym. Ważne jest także ukazanie tej drogi życia w jej szerokim kontekście, w tym w kontekście prześladowań religijnych.

Z pewnością książka okaże się przydatna wielu badaczom zajmującym się drugą wojną światową, a także wychowawcom i klerykom w seminariach duchownych. Można ją włączyć w program formacji seminaryjnej. Inspiruje do dalszych badań nad męczeństwem polskich kleryków, zwłaszcza w sowieckich obozach zagłady. Ich najliczniejsza grupa pochodziła z Polski, ponieważ to Kościół w Polsce miał największy udział w owej dwudziestowiecznej martyrologii.

Jarosław Różański OMI – prof. dr. hab., misjolog–afrykanista, religioznawca. Od 1999 r. pracuje na UKSW w Warszawie (kierownik Katedry Misjologii). Główne zainteresowania Afryką pogłębione zostały przez pobyty badawcze związane przeważnie z klasycznie pojmowaną strefą Sudanu Środkowego, ze szczególnym uwzględnieniem północnego Kamerunu. Autor kilkunastu książek naukowych oraz ponad 140 artykułów naukowych, j.rozanski@uksw.edu.pl